

УДК 63.3 Б 92

Ilyosxon BURXONOV,

O'рта Osiyo tibbiyot universiteti o'qituvchisi

E-mail: burhonovilyosxon78@gmail.com

TATU Farg'ona filiali dotsenti Z.Xatamova taqrizi asosida

A.O'RINBOEV HAYOTI VA ILMIJ IJODIGA NAZAR

Аннотация

Maqolada A.O'rinboevning O'zbekiston tarixi rivojiga qo'shgan hissasi olimning ilmiy tadqiqot metodlarini qiyosiy tahlili bilan izohlanadi. A.O'rinboevning xayoti va ilmiy merosining sarmazmun ekanligi dalillanadi.

Kalit so'zlar: Tarix, olim, qo'lyozma, ilm, shogird

ВЗГЛЯД НА ЖИЗНЬ И НАУЧНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ А. УРИНБОВЕВА

Аннотация

В статье раскрывается вклад А.Уринбоева в развитие истории Узбекистана с сопоставительным анализом методов научных исследований ученого. Доказано, что жизнь и научное наследие А.Уринбоева богаты.

Ключевые слова: История, ученый, рукопись, наука, студент.

A VIEW ON THE LIFE AND SCIENTIFIC ACTIVITY OF A. URINBOEV

Annotation

The article reveals A. Urinboev's contribution to the development of the history of Uzbekistan with a comparative analysis of the scientist's scientific research methods. It has been proven that the life and scientific heritage of A. Urinboev is rich.

Key words: History, scientist, manuscript, science, student.

Kirish. Milliy tarixni milliy ruh bilan yaratish kerak. Aks holda uning tarbiyaviy ta'siri bo'lmaydi. Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur, – degan edi Shavkat Mirziyoyev 2021 yil 19-yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo'yicha o'tkazilgan videoselektordagi [1]. Sovet mafkurasi sabab, O'zbekiston tarixini xolis, milliy ruh bilan yoritishga bo'lgan to'siqlar avj olgan, haqiqiy tarixchi olimlar uchun og'ir vaqtlar bo'lishiga qaramay akademik Yaxyo G'ulomov, I.Mo'minov, B.Axmedov, A.O'rinboev va boshqa zabardast tarixchi olimlar o'zlarining maqsadlari sari olg'a borishlik bilan ma'naviy jasorat ko'rsatib bugungi yoshlarga namuna bo'lib qoldilar. Maqolada yuqorida sanalgan olimlardan biri A.O'rinboev hayoti va ilmiy ijodiga nazar solinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tadqiqot metodologiyasi. Asomiddin O'rinboev ilmiy ijodi to'g'risida yozilgan maqola va kitoblar S.Miliband[1.1.], M.Bulatov[2.1.], D.Yusupova[3.1.], D.Valieva[4.1.], M.Abdusamatov[5.1.], G.Karimov[6.1.], O.Bo'riev[7.1.], B.Valixov[8.1.], M.Hasaniy [9.1.], U.Uvatov[10.1.], A.Ahmedov[11.1.], M.Raximova[12.1.], A.Hasanov[13.1.], H.Nuriddinov[14.1.], I. Burxonov[15.1.] hamda xorijlik olimlardan esa John S. Schoebean Engel[16.1.] lar Asomiddin O'rinboev ilmiy merosiga yuqori baho bergan holda o'z maqola va kitoblarini nashr qilgan.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston tarixini o'rganishda katta hissa qo'shgan har bir olimning xayoti va ilmiy merosi doimo insonda qiziqish uyg'otadi. Ayniqsa, A.O'rinboev bir vaqtning o'zida o'zbek, rus, arab, fors tillarini mukammal biluvchi yetuk tarixchi olim, sharqshunos, fidoiy pedagog, jamoat arbobi, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Davlat mukofoti sohibi, oliyanob inson sifatida bugungi kunda O'zbekiston tarixi fanida yoshlar xavas qilsa arziydigan shaxs sifatida yodga olinadi va olimning ilmiy merosini o'rganish zaruratini tug'diradi.

A.O'rinboev 1929 yilning 15-mayida Toshkentda oddiy ishchi oilasida tavallud topgan bo'lsada, u ta'lim-tarbiya muhitining ta'siri natijasi o'laroq hayotining asosiy qismini ilm-fan bilan bog'ladi. Bolaligidan kitob bilan oshno bo'lib ulg'aydi. 1944 yilda O'рта Osiyo Davlat universitetida tayyorlov kursida o'qidi. 1945 yil shu oliygohning sharqshunoslik fakultetiga o'qishga qabul qilindi. 1950 yilda esa o'qishni tamomladi. Shu yili xarbiy tarjimon sifatida mehnat faoliyatini boshladi.

A.O'rinboev 1953 yilda O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Sharqshunoslik qo'lyozmalar inmtitutida mehnat faoliyatini boshladi

va umrining so'nggi kunlarigacha, ya'ni 2009 yilgacha sharq qo'lyozmalarini ilmiy muomalaga kiritish, tarjima qilish, fehrishtlash va katalog tuzish ishlari bilan shug'illandi.

A. O'rinboev haqida O'zbekiston Milliy ensiklopediyasida quyidagi ma'lumotlar keltirilgan: Asomiddin O'rinboev 1953 yildan 1960 yilgacha institutning kichik ilmiy xodimi lavozimida faoliyat olib bordi. 1960 yildan boshlab to'qqiz yil katta ilmiy xodim lavozimida ishladi. 1969 yildan 1987 yilgacha bo'lim boshlig'i vazifasini bajargan. 1987-1993 yillarda Sharqshunoslik instituti direktori vazifasini bajargan. 1993-1994 yilda bo'lim boshlig'i lavozimida mehnat faoliyatini davom ettirgan. Ushbu kitobga ma'lumotlar qisqartirib kiritilgan bo'lishi mumkin. Chunki, olimning mehnat faoliyatiga oid arxivni ko'rib chiqilganda yuqoridagi ma'lumotlardan biroz farqli ravishda quyidagilar aniqlandi:

-1953 yilda O'zRFA Sharqshunoslik instituti kichik ilmiy xodimi;

-1957 yil dekabr oyidan O'zRFA Sharqshunoslik instituti katta ilmiy hodimi vazifasini bajaruvchi;

-1961 yil iyuldan O'zRFA Sharqshunoslik instituti katta ilmiy xodimi;

-1961 yil tarix fanlari nomzodini olish uchun dissertatsiyasi himoyasi;

-1969 yil iyundan XIV-XV asr qo'lyozmalarini o'rganish va nashr etish bo'limi boshlig'i;

- 1970 yilda mehnat jasorati medali bilan taqdirlangan;

-1974 yil yanvardan 1987 yil noyabrgacha Sharq qo'lyozmalarining ilmiy tasnifi nomli bo'lim boshlig'i (bu bo'lim nomlanishi 1986 yilda "Tarixshunoslik va kataloglashtirish" ga o'zgartirilgan);

-1984 yilda tarix fanlari doktori ilmiy unvonini olish uchun dissertatsiya himoya qildi;

-1987 yil noyabr oyidan 1993 yil sentabrgacha O'zRFA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti direktori;

-1989 yil "Mehnat fahriysi" medali hamda Adu Rayhon Beruniy davlat mukofoti sohibi;

-1992 yil "Mustaqillik" ko'krak nishini bilan taqdirlangan;

-1993 yil iyundan 1994 yilgacha O'zRFA Sharqshunoslik institutining Tarixshunoslik va kataloglashtirish bo'limi boshlig'i;

-1993 yil O'zbekiston Respublikasi fahriy yorligi bilan taqdirlangan;

-1994-1996 yillar O'zRFA Sharqshunoslik institutining yetakchi ilmiy xodimi;

-1999 yil sentabr oyidan -2000 yil avgustigacha O'zRFA Sharqshunoslik institutining bosh ilmiy xodimi;

-1998 yilda halqaro "Oltin meros" jamg'armasining fahriy yorig'i bilan taqdirlangan;

-2001 yilda "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi" fahriy unvoni bilan mukofotlangan.

A. O'rinboev oilali, ikki nafar farzandning otasi bo'lib, turmush o'rtog'i L.M.Yepifanova ham O'zRFAda ilmiy xodim bo'lib xizmat qilgan.

A. O'rinboev 1993 yildan 2009 gacha mahalliy va halqaro grantlar rahbari sifatida tarix, manbashunoslik, sharqshunoslik sohalariga xizmat qiluvchi loyihalarni amalga oshirgan. Natijada Eron, Afg'oniston, BAA, Germaniya, Yaponiya va AQSH kabi davlatlardagi tarixchi olimlar bilan halqaro ilmiy hamkorlik doirasida bir qator kitoblar nashr etilgan.

A. O'rinboev ilmiy faoliyati to'g'risida ma'lumotlar beruvchi kitob va ensiklopediyalarda olimni Amir Temur va temuriylar davri tarixini o'rganuvchi shaxs sifatida e'tirof etilsada, tadqiqot mobaynida Qo'qon xonligi tarixini o'rganishga ham katta xizmat qilganligi ma'lum bo'ldi. Bu haqida dissertasiyaning uchinchi bobida batafsil bayon qilindi.

A.O'rinboevning shaxsiy hayotiga oid ma'lumotlarni oila a'zolaridan olish maqsadida murojat qilindi va og'zaki yig'ilgan manbalar dissertasiyaning ilova qismida keltirilmoqda. A. O'rinboevning xayoti haqida ukalari Salohiddin O'rinboev, kelinoyilari Saltanatxon O'rinboeva, jiyanalari Shamsiddin aka va Mo'tabar opalar bilan suhbatlashildi. A.O'rinboevning farzandlari xorijiy davlatda yashayotganligi sababli ular bilan suhbatlashishni imkoni bo'lmadi. Oilaviy va shahsiy xayotlariga oid ma'lumotlardan olimni ta'lim-tarbiyasi oila zamirida shakllanganligiga xulosa qilish mumkin.

A.O'rinboev uzoq yillar mobaynida Oliy ta'lim muassasalarida ham talabalarga sharqshunoslik, tarix kabi fanlardan bilim bergan. Toshkent Davlat Sharqshunoslik institutida o'tkaziladigan Davlat atestasiya imtihonlarida rais bo'lgan. Toshkentdagi Milliy universitetda tarixshunoslik fanidan maxsus kurs ma'ruzalarini o'tish bilan birga magistr va doktorantlarga ilmiy rahbarlik qilgan[3.2.b.14.]. Olim tomonidan to'rt yuzdan ortiq monografiya, to'plam, ilmiy maqola va qo'lyozmalarning tavsiflari turli tillarda nashr etilgan. A.O'rinboev tomonidan yaratilgan ushbu ilmiy meros haqida dissertasiyaning birinchi bobida batafsil to'xtab o'tildi.

Bundan tashqari, A.O'rinboev yirik ilmiy-tashkiliy faoliyat ham olib borganligi aniqlandi. 1973-1988 yillarda O'zR FA Sharqshunoslik institutining maxsus kengashining ilmiy kotibi, 1988-1995 yillarda shu kengashning raisi, 1995 yillarda esa rais o'rinbosari bo'lgan. Shu bilan birga Toshkent Islom Universitetining nomzodlik va doktorlik unvonini beruvchi ilmiy kengashning a'zosi sifatida faoliyat olib borgan (2004).

1988 yildan boshlab A.O'rinboev "O'zbekistonda ijtimoiy fanlar" nomli ilmiy jurnalning tahrir xay'ati a'zosi bo'lib ishlagan. 1990 yildan "Sharqshunoslik" almanax jurnalining bosh redaktori vazifasini bajargan.

1996 yil Amir Temurning 660 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan halqaro Amir Temur hayriya jamg'armasining boshqaruv a'zosi sifatida faoliyat olib borgan. Jamg'armaning asosiy maqsadi Amir Temurning siyosiy, ijtimoiy va davlat boshqaruviga oid tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish, mavzuga oid tarixiy qo'lyozma manbalarni o'rganish, ilmiy jamoatchilikka tanishtirish uchun nashr etish, Amir Temur va temuriylar davrida barpo etilgan tarixiy obidalarni ta'mirlash, yoshlarni vatanparvarlik tuyg'ularini oshirishga xizmat qiluvchi faoliyatlarni olib borishdan iborat edi. Davlatimizdagi ko'plab ziyolilar qatorida A.O'rinboev ham Amir Temur va temuriylar davri tarixini rivojlantirish, xalqaro aloqalarni kengaytirishga o'z hissasini qo'shdi.

A.O'rinboevning faoliyatida keng omma orasida ham sharqshunoslik, tarix sohasini chuqur o'rgatish, targ'ib etish katta ahamiyat kasb etgan. Qo'lyozma asarlar tarjimasini amalga oshirish bilan birga uzoq yillar ilmiy salohiyatli soha mutaxassislarini yetishtirish va ularni chinakkam olim sifatida shakllantirishga ham katta kuch sarfladi.

A.O'rinboevning 75 yoshga to'lishi munosabati bilan o'tkazilgan tantana uchun maxsus tayyorlangan kitobda "D.Yusupova, U.Uvatov, O.Bo'riev, J.Djappasbaeva, Yaiy, N.Toshev, O'.Sultonov, G'.Karimov, S.G'ulomovlar A.O'rinboev ilmiy rahbarligida himoya qilgan va qilishga tayyorlanayotgan olimlar" deb sanab o'tilgan[3].

Xulosa va takliflar. Xulosa qilish mumkinki, A.O'rinboev ilmiy merosi jahon miqosida bo'lganligi o'zbek tarixi va manbashunosligini xozirgacha xalqaro ilmiy jamoatchilik e'tiborida bo'lib kelmoqda.

ADABIYOTLAR

1. <https://aniq.uz/yangiliklar/shavkat-mirziyoyev-milliy-tarixni-milliy-ruh-bilan-yaratish-kerak-aks-holda-uning-tarbiyaviy-tasiri-bulmaydi>
2. Милибанд С.Д. Библиографический словарь советских востоковедов. – Москва, 1977. – С.567; Ўша муаллиф. Уринбаев Асам // Библиографический словарь отечественных востоковедов. – Москва: Наука, 1995. – 734 с.
3. Булатов М. Улугбек расадхонаси // Совет Ўзбекистони газетаси. – Тошкент, 1982. – Б. 4.
4. Юсупова Д.Ю. Письма-автографы Абдурахмана Джами из «Альбома Навои» // UNESCO.Международная ассоциация по изуч. культур Центр.Азии.Информационный бюллетень. Выпуск 5. Гл.ред.изданий для зарубежных стран. Изд-во «Наука». М.1983. – С. 83-84;Ўша муаллиф. К 60-летию А.Уринбаева // Общественные науки в Узбекистане. 1989. № 5. – Ташкент, 1989. – С. 47- 49; Ўша муаллиф. О прошлом с пользой для настоящего (о лауреатах на Госуд. Премии им. Абу Райхана Беруни) // Газета «Правда Востока». 1989. – С.3.; Юсупова Д., Уватов У. Амир Темур-гордость народов Туркестана // Газета «Новый день». – Ташкент,1997. – С. 1-4.
5. Валиева Д. Ўзбекистонда эроншунослик // Шарқшунослик (альманах). – Тошкент,1992. – № 3. – Б. 124-135; Ўша муаллиф. Ўзбекистонда эроншунослик // - Тошкент: Сино, 2003. – № 11. – Б. 40-45.
6. Абдусаматов М. Ўринбоев Асам // Ўзбекистон шарқшунослари. Библиографик очерк. – Тошкент, 1996. – Б. 154-155.
7. Фулом Карим. Мактублар жаҳон кезади // Газета "Миллий тикланиш". – Тошкент, 1998. - № 163. – Б. 3-5; Ўша муаллиф. Ўзбек манбашунослиги дарғаси // – Тошкент: Сино, 2001. – № 3. – Б. 35-37.
8. Бўриев О. Ёзма меросимизнинг йирик тадқиқотчиси // Шарқшунослик. – № 10. – Тошкент: "Миңхож" саҳоват нашриёти, 2000. – Б. 169-180.
9. Валихўжаев Б.Н. Илмий алоқалар кўлами кенгаймоқда // Илмий тадқиқотлар ахборотномаси. Илмий-назарий услубий журнал. – Тошкент, 2002. – № 2. – Б. 223-226.
10. Махмуд Ҳасаний. Муборак мактублар нашри // Имом ал-Бухорий сабоқлари. – Тошкент, 2002. – № 4. – Б. 294-295.
11. Уватов У. Табаррук мактублар инглиз тилида // Халқ сўзи. – Тошкент, 2004. – Б. 4.
12. Аҳмедов А. "Тиёншонга тенгдош тарих бу..." (Тарихчи олим Ашраф Аҳмедов билан суҳбат) // Хуршид даврон кутубхонаси. Манба: «Тафаккур» журнали, 2013. Ижтимоий тармоққа қўйилган санаси 2015 йил 21-апрел.. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/amir-temur-ashraf-ahmedov.html>.
13. Раҳимова М.С. ЎзРФА Шарқшунослик институтининг шарқшунос ва манбашунос олимлари хақида // Фан ва таълимни ривожлантиришда ёшларнинг ўрни. – Тошкент, 2018. – Б. 141.
14. Ҳасанов А. Убайдулла Уватовнинг табаррук ёши муносабати билан шингил сўз // Илму маърифатга баҳшида умр. – Тошкент, 2020. – Б. 24-30.
15. Нуриддинов Ҳ. Штабнинг тошкентлик аъзоси // Илму маърифатга баҳшида умр. – Тошкент, 2020. – Б.123-130.
16. Burkhonov, I. (2021, June). The importance of the scientific heritage of asomiddin urinboev in the study of the history of the Kokand khatat. In Конференция.; Бурханов, И. (2023). Научное наследие Шарафиддина Али Язди в интерпретации Асомиддина Оринбоева. Актуальные проблемы истории Узбекистана, 1(1), 165–171.; John S. Schoebeen Engel. Orunbaev A. // Guide to Scholars of the history and Culture of Central Asia. – Cambridge, 1995. – P. 199.